

УДК 338.439

Н. П. Чорна, к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СФЕРИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ
ТА ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ****N. P. Chorna**

Ternopil National Economic University

**INNOVATION DEVELOPMENT OF FOOD PRODUCTION SPHERE
AND PROBLEMS OF FOOD SECURITY: THEORETICAL ASPECTS**

У статті розглянуто теоретичні аспекти інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування у контексті вирішення проблем продовольчої безпеки. Проаналізовано вітчизняні та зарубіжні підходи стосовно структури і шляхів оптимізації продовольчої безпеки населення. Відзначено роль інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування в гарантуванні продовольчої безпеки в сучасних умовах.

Ключові слова: інноваційний розвиток, виробництво, продукти харчування, продовольча безпека, підходи, структура.

Theoretical aspects of innovation development of food production sphere in the context of solving food security problems are considered in the article. Domestic and foreign approaches concerning the structure and ways of the optimization of population food security are analyzed. The role of innovation development of food production sphere to ensure food security in modern conditions is emphasized.

Key words: innovation development, manufacturing, food, food safety, approaches, structure.

Вступ. Упродовж своєї історії людське суспільство постійно намагалося гарантувати вільний доступ усіх людей до достатньої кількості та якості продовольства. Однак, незважаючи на значні глобальні зусилля як з боку окремих держав, так і за участі міжнародних організацій, продовольче забезпечення і надалі має істотне значення як для національної, так і для міжнародної безпеки.

Справді, продовольча безпека держави в сучасних умовах може розглядатися як одна з найвагоміших складових національної безпеки, оскільки має пряме відношення до забезпечення суспільного здоров'я та відтворення населення. Забезпечення однієї з базових потреб людини – потреби у харчуванні - на актуальному етапі розвитку суспільства стає неможливим без використання досягнень науково-технічного прогресу, зокрема, у сільському господарстві та харчовій промисловості. Відповідно, ступінь гарантування продовольчої безпеки населення, особливо в умовах постіндустріального суспільства, прямо залежить від обсягу впровадження інновацій як у практику діяльності підприємств агропромислового комплексу, так і у сферу управління галуззю виробництва продуктів харчування.

Аналіз наукових досліджень. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти продовольчої безпеки держави у національній науці розглядалися у працях Ю. Білика, П. Борщевського, В. Гейця, О. Гойчук, Л. Дейнеко, М. Корецького, О. Кочеткова, І. Лукінова, Р. Маркова, Г. Мостового, П. Саблука, В. Трегубчука, В. Шамрая, В. Юрчишина та ін.

Водночас, у працях А. Гончара, В. Гончарова, М. Долішнього, С. Дорогунцова, А. Заїнчковського, О. Онищенко, Л. Опацького, П. Руснака та інших українських учених викладені також результати досліджень розвитку сфери виробництва продуктів харчування в контексті гарантування продовольчої безпеки.

Загалом, можемо відзначити, що достатня вивченість проблематики трансформації сфери виробництва продуктів харчування у поєднанні з розробкою низки концепцій гарантування продовольчої безпеки держави у вітчизняній науці не вирішує, на наш погляд, першочергової проблеми - обґрунтування переходу агропромислового комплексу та харчової промисловості до інноваційної моделі розвитку та впровадження відповідних рішень.

З урахуванням цього, **метою** нашого дослідження є обґрунтування теоретичних аспектів інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування в контексті вирішення проблем продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. Прийнято вважати, що продовольча безпека держави – це такий стан її економіки, в умовах якого, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, задовольняються потреби населення у продуктах харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток [2].

У зарубіжній науці питання продовольчої безпеки розглядаються у двох аспектах – як власне продовольча безпека (food security), а також як забезпеченість продовольством населення (food safety). Перший підхід переважно застосовується у дослідженнях продовольчої безпеки на міжнародному та національному рівні, у той час як другий – використовується для характеристики продовольчого забезпечення домогосподарства чи людини.

Центральним елементом продовольчої безпеки є забезпеченість продуктами харчування, а в її структурі виділяють чотири складові - доступність, повноцінність, безпечність, самодостатність.

Водночас, у зарубіжній науці прийнято розглядати продовольчу безпеку в чотирьох аспектах: наявність продовольства, надійність постачання, доступність, ефективність споживання.

Оскільки абсолютна забезпеченість цих чотирьох аспектів є неможливою, то зрозуміло, що жодна країна неспроможна досягнути ідеального стану продовольчої безпеки, якщо серед її населення є хоча б одна особа, яка не може з певних причин отримати повноцінне харчування. Головним індикатором гарантованості продовольчої безпеки у такому випадку є стан харчування населення. Водночас, покращення стану харчування населення неминуче приводить до економічного зростання регіонів та держав і, відповідно, підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності.

Фахівці Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН також виділяють стан харчування як основний індикатор гарантованості продовольчої безпеки. Водночас, у сучасних дослідженнях часто втрачається фундаментальний зміст продовольчої безпеки населення, що полягає у її залежності, насамперед, від рівня його доходів. Інші ж фактори та передумови часто є другорядними, хоча і менш вивченими.

Зокрема, на базовому значенні доходів населення у формуванні стану його харчування наголошує М. Керн, роблячи висновок, що проблема безпечності і якості харчової продукції не може бути вирішеною лише на глобальному рівні, а вимагає суттєвих зусиль державного регулювання у цій сфері та й, загалом, інтенсивного зростання національних економік [8].

Процеси глобалізації надали нового вигляду системам продовольчої безпеки у контексті суперечностей між безпекою держави і людини (рис. 1). За минулі декілька десятиліть суттєво зріс вплив регіональних і національних систем продовольчої безпеки на глобальному її рівні. Відповідно, сучасна система глобальної продовольчої безпеки, з одного боку, дає нові можливості для поліпшення здоров'я і благополуччя людства, а з другого – стає джерелом нових загроз і викликів для національних систем.

Під інноваційним розвитком розуміють, насамперед, низку реалізованих нововведень. Інноваційний розвиток є успішнішим тоді, коли охоплює не одну вузьку галузь, а включає також сфери, що впливають на загальний результат (управління, маркетинг, навчання персоналу, фінанси та ін.) й, отже, має комплексний характер [3].

Водночас, інноваційний розвиток – це не лише основний інноваційний процес, але й розвиток системи чинників і умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційного потенціалу, що визначає здатність і готовність здійснювати реалізацію інноваційного процесу, починаючи від формування інноваційних проектів і закінчуючи їх практичним втіленням.

На думку, І. Підкамінного, інноваційний розвиток – це шлях, який базується на поглибленні поєднання цілей підприємства, його підсистем, цілей кожної особистості, яка працює в колективі, вдосконаленні її діяльності, вдосконаленні бізнес-процесів для досягнення загальних стратегічних цілей. Тому його система управління повинна передбачати інтеграцію цілей, ресурсів, персоналу та його знань і умотивованості, дій (процесів та процедур менеджменту), безперервний розвиток творчого потенціалу працівників, колективну співпрацю тощо [4].

Як свідчить досвід розвинених країн, для ініціації оновлення підприємств і продукції першочерговим є створення спеціалізованих регіональних компаній, які здійснюють інженерно-консультаційні послуги, пов'язані з підготовкою і впровадженням у сферу виробництва і послуг інновацій [1].

Об'єктивні зміни у суспільному поступі привели до нової моделі розвитку економіки, для якої характерними є принципово нові риси та пріоритети, що характеризується перенесенням акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів розвитку. Саме такі зміни впливають на формування інноваційного потенціалу та визначають рівень розвитку країн у рейтингах глобальної конкурентоспроможності на основі врахування інноваційного чинника. Як відомо, інноваційна діяльність

пов'язана, насамперед, з можливістю отримання окремими суб'єктами господарювання конкурентних переваг в умовах сучасного ринку [5, с. 29].

Рис. 1. Головні виміри суперечностей інноваційного розвитку у контексті гарантування продовольчої безпеки

Одним із найбільш ефективних шляхів вирішення сучасних суперечностей продовольчої безпеки населення та інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування вважають концепцію «сталого розвитку», яка у контексті гарантування продовольчої безпеки полягає у закономірному поєднанні трьох компонентів – гігієни довкілля, соціального та фізичного здоров'я людини, а також економічної життєздатності (рис. 2).

Рис. 2. Сталий розвиток сфери виробництва продуктів харчування [7]

Важливим економічним механізмом гарантування продовольчої безпеки населення, на нашу думку, є ринкова саморегуляція, яка полягає в тому, що структура асортименту продукції, виготовленої підприємствами харчової промисловості, повинна, з одного боку, відповідати потребам ринку, а з другого - робити вплив на ці потреби. Для прикладу, загальною тенденцією, що спостерігається у світовій практиці, є розвиток процесів диференціації потреб споживачів відповідно до підвищення їх реальних доходів.

Основну структуру зрушень в асортименті продукції має становити науково обґрунтована оптимальна структура харчування людини, що базується на раціональних нормах споживання. З метою наближення до неї фактичної структури споживання харчових продуктів необхідно віднайти компроміс між:

- існуючими проблемами споживачів, які не завжди забезпечують в результаті збалансований раціон харчування;
- економічними інтересами підприємств харчової промисловості, які реалізуються шляхом розроблення нових видів продукції з метою одержання додаткового продукту;
- інтересами суспільства в сфері захисту здоров'я нації на рівні галузевих програм організації виробництва продуктів підвищеної соціальної значущості.

Досягнення такого компромісу в процесі системної трансформації галузі дасть змогу вирішити низку важливих соціально-економічних проблем. Рушійною силою цього процесу повинна стати активізація інноваційної діяльності підприємств галузі, насамперед, у сфері впровадження вискоєфективних ресурсозберігаючих технологій виробництва продуктів підвищеної харчової цінності.

Висновки. Отже, з урахуванням комплексу складних соціально-економічних проблем, що характерні для сучасного етапу розвитку нашої держави, вагомим значення набуває гарантування базових складових національної економічної безпеки, серед яких і продовольча. Сучасне трактування продовольчої безпеки передбачає не лише забезпечення максимальної доступності продуктів харчування для населення, а й їх відповідну якість та безпечність для здоров'я.

Загалом, беручи до уваги основні тенденції трактування категорії продовольчої безпеки у сучасній світовій науці, а також актуальні напрямки інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування у розвинених країнах світу, можемо констатувати зміщення акцентів концепції гарантування продовольчої безпеки у напрямку від держави до людини, а отже, зростання її гуманоцентризму.

Список літератури

1. Андрощук Г. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання / Г. Андрощук // Інтелектуальна власність. – 2000. – № 12. – С. 23–30.
2. Гойчук О. І. Продовольча безпека / О. І. Гойчук. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.
3. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура / А. Николаев // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 5. – С. 28–35.
4. Підкамінний І. М. Системні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства [Електронний ресурс] / І. М. Підкамінний, В. С. Ціпуринда // Ефективна економіка. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=480>
5. Полянська А. С. Формування інноваційного потенціалу регіону як необхідна умова його конкурентного розвитку / А. С. Полянська, І. В. Миронова // Інноваційна економіка : Всеукр. наук.-вироб. журн. – 2011. – № 5. – С. 28–34.
6. Саблук П. Т. Продовольча безпека України / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 3–7.
7. FSN Presentation Series. – Режим доступу : http://www.foodsecuritynews.com/Publications/FSN_Understanding_Food_Security_Presentation.pdf
8. Kern M. Future of agriculture. Global dialogue EXPO 2000, the role of the village in the 21st Century: crops, jobs and livelihood [Електронний ресурс] / М. Kern. – Режим доступу : <http://www.ipipotash.org/en/presentn/mbivofsffg.php>

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013.

Відомості про автора

Н. П. Чорна, кандидат економічних наук, доцент кафедри аграрного бізнесу, Тернопільський національний економічний університет.